

בפ"ק דקדושין גבי פדיון הבן... ולא אמרן אלא רב כהנא דגברא רבה, ופרש רש"י 'דלא אזיל בגילוי הראש'. משמע, אבל אחרים אזלי.
ונראה לי דלאו ראייה היא... אלמא סודרא דווקא לתלמידי חכמים, אבל לאיניש אחרינא סגי ליה בכיסוי בעלמא, ואף לת"ח דוקא לצאת בו לחוץ, אבל תוך ביתו סגי ליה בכיסוי בעלמא. (שו"ת מהר"י ברונא — קסו. וע' ט"ז ובהגר"א או"ח ת. וע"ע בשאלות ותשובות לסיכום להלן לא).

דף ט

והלכתא כרבי אלעזר והלכתא כרבא אמר רב נחמן — אף על פי שאין מי שחולק עליהם, ולא היה צריך לפסוק הלכה בדבר, כן דרך הגמרא. (עפ"י רמב"ן)

'בשטר כיצד'... — מבואר כאן ששטר קדושין שונה משאר שטרות, ואף מגט כריתות, בכך שהבעל הקונה הוא כותבו, בניגוד לשאר שטרות שהמקנה כותב. ואף על פי ששטר קדושין מקורו מגט, בדבר זה הוא שונה ממנו, אם משום לימוד מהכתובים או משום 'הלכתא' (ולדעת התוס' שכתב 'הלכתא' — הלכות מדינה, כתב בקוב"ש שאין לומר כן אלא לענין שאר שטרות ולא לענין קדושין).
בספרי האחרונים מתבאר בהרחבה ענין זה; מהותו וענינו של שטר הקדושין, אינו כמסמך המשמש ראייה, שאם כן, היה לאשה לכותבו ולמוסרו לבעל שיהווה עבורו כראיה על קנייתו, אלא הוא שטר שכל ענינו למעשה קנין לבדו. ובזה הסבירו מה שבשטר קדושין אין צריך לכתוב בו 'ודן די יהוי ליכי מנאי' כמו שכותבים בגט, להוכיח על תוקף השטר הזה — לפי שאינו נועד לראיה. (זכר יצחק ח"ב ז [בשיטת הרמב"ם הל' אישות ג, ג; גירושין ד, יב]. וע"ע: אגרות משה אה"ע ח"א עה; בית ישי סה, ב).
וכן נחלקו הראשונים כאן (ע' רמב"ן, רשב"א, ריטב"א), האם צריך לכתוב בשטר קדושין שמו ושמה, כבגט. וכן יש חילוק נוסף לדעת הרמב"ם (אישות ג, יח), שיכול לכותבו מדעת שלוחה (אפילו לדעת רב פפא ורב שרביא להלן, שצריכים דעתה), משא"כ בגט, אין מועיל בו 'אומר אמרו' לכתוב הגט (ואכן הרמב"ן חלק עליו בזה, הלא הוקשה הויה ליציאה. — ע' מ"מ). וכבר באר הגר"ח הלוי (שם) שיטתו.

ואיבעית אימא התם נמי כתיב ואקח את ספר המקנה' — יש לפרש שלפי ה'איבעית-אימא' אין לדייק מומכר שבמוכר הדבר תלוי, שאין זה מפורש. וגם מהכתוב את בתי נתתי אין להוכיח שתלוי במקנה, שמשום כך נאליץ לדחוק את כי יקח לקרוא 'כי יקח'. אלא במכר כתוב פסוק מפורש ואקח... שהמוכר כותב ומוסרו לקונה, אולם באשה אין כתוב כן, ולכן נשאר הכתוב כי יקח כפשוטו, שהאיש כותב. (עצמות יוסף. וכ"כ הרש"ש בקיצור)
ע"ע במובא בגטין כ:

(ע"ב) 'מה יציאה בעינין דעת מקנה אף הוייה בעינין דעת מקנה' — ומצד ההקש לגירושין היה בדין שתועיל דעת האשה בלא דעת הבעל הקונה, דומיא דגט, אלא משום שכתוב בקדושין כי יקח — ולא שתקח את עצמה, לכך צריך את דעתו, כי בלאו הכי הרי זו מקחת את עצמה. (עפ"י רשב"א. ורמב"ן כתב שצריך גם דעת הבעל 'כי התם' — משמע דילפינן מגט ולא משום 'כי יקח', לפי שאינו

נוגע למעשה הקדושין אלא לעשיית השטר. וצריך לומר שלדברי הכל למדים מגט להצריך דעת הבעל, ואפשר משום 'כי יקח', וכדברי רשב"א.
ע"ע: אמרי משה ית, א-ב.

'מאי לאו שטרי אירוסין ונישואין ממש' — יש מי שפירש 'שטר נישואין' — באופן שבשעת הקדושין היא נעשית נשואה, כגון שקידשה בשטר בשעה שהכניסה לרשותו [או באופן שעשה חופה ואחר כך קידש, שיש סוברים שהחופה מועילה להיותה נשואה בשעת הקדושין. משנה למלך]. (עפ"י המקנה, מובא בפתחי תשובה כו סק"ח).
עוד אפשר לפרש בפשוטו, שטר ראייה על נישואין. (ורש"י גרס 'שטרי אירוסין ממש' ותו לא).

'אין כותבין שטרי אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהם... לא, שטרי פסיקתא...' — ואף על פי שאבי הכלה אומר לעדים, כך וכך אני מתחייב לתת לחתני — אין כותבים עד שיבוא החתן לפניהם, שלא התיירו לכתוב שטר למתחייב ללא הצד השני אלא בלוח ובמוכר, מפני שהם דחוקים למעות, אבל כאן, למה יכתבו ללא דעת החתן. ועוד, שמא עושה כן רק כדי להתפאר שיצא עליו שם כי פלוני נושא בתו ואינו אמת. (פסקי הרי"ד ב"ב פרק עשירי)

'אי מהתם הוה אמינא עד דמקדש והדר בעילי' — רבי שדרש מובעלה יסבור שלעולם האות ו' משמעוטה כ'או' אם לא כתוב להפך. ומחלוקת היא בין החכמים — רבי יונתן ורבי יאשיה (ע' ב"מ צד: סנהדרין סו. חולין עח: עפ"י רמב"ן ורשב"א. וע"ע בפני יהושע בדרך אחרת. וע' מצפה איתן להלן יג.). שהראה שרבי יונתן בכמה מקומות הולך לשיטתו בענין זה. וע"ע חרושי הגרונ"ר בענגיס ח"ב לה ד"ה נשוב).
ואתי שפיר לפי זה כיצד רבי יונתן נחלק על רבי שהיה תנא (ע' תוס' פסחים צב. יומא ג: יבמות ז: כתובות ח. רא"ש פרק הכותב. וע' יומא מג: 'ור"י לא מיבעיא דלתנא לא ציית' וכו'. וע' שפ"א חגיגה טז: ובחדושי מהר"י בירב כאן כתב דאמרינן דרבי יונתן תנא ופליג. וכן כתב הרמב"ן פסחים קיד: ואולם אין כן דעת כל הראשונים. ע"ע במובא ביבמות ז) — כיון שנחלקו במחלוקת הקיימת.
ובלאו הכי כתב הרש"ש (בשבת ע: שכל שהדין מוסכם, יכול האמורא לחדש דרשות שלא שערום התנאים. ואולם מדברי התוס' שם שהקשו אין נראה שסברו כן. ושם כתבו התוס' על דברי שמואל שחולק על התנא, שצריך לומר שקבלה היתה לו מרבתי לדרוש כן. ויש לומר כן גם כאן. וע"ע בענין זה במובא בברכות כג.
וע' חז"א (אה"ע קמח), ולדבריו אין כאן מחלוקת, וקושיא מעיקרא ליתא.

'עד כאן לא פליגי רבי ורבנן אלא באחר, אבל בעל דברי הכל אם בא עליה שלא כדרכה עשאה בעולה' — לקמן למדו זאת מבעולת בעל. וטעם הדבר, כיון שהועילה ביאתו זו לקנותה, הועילה גם לעשותה בעולה (ריטב"א). ומשמע מלשון הריטב"א, שרק בביאת-קנין עשאה הבעל בעולה בשלא-כדרכה, ולא בשאר ביאות. וגם הכתוב בעולת בעל נראה שמדבר בביאת קנין, שאם לא כן, איזו נפקותא יש במה שהיא בעולה, אחת היא אם נכנסה לחופה ונבעלה או לא נבעלה. אלא כוונת הכתוב שהיא מקודשת על ידי ביאה.
ואכן, גם רבי יכול ללמוד מפסוק זה שביאה קונה, אלא שצריך את הפסוק ובעלה למעט אמה עבריה, וכיון שהכתוב נצרך לכך, ממילא אנו שומעים בו קנין ביאה. ולכן נקט רבי פסוק זה ולא

את בעלת בעל, לפי שהוא מדבר בעיקר הקנין כי יקח... ובעלה. (עפ"י חזון איש קמח)

'סלקא דעתך אמינא תיתי בקל וחומר מיבמה, ומה יבמה שאין נקנית בכסף נקנית בביאה, זו שנקנית בכסף אינו דין שנקנית בביאה. מה ליבמה שכן זקוקה ועומדת' — לכאורה יכול היה לפרוץ בפשיטות, מה ליבמה שכן קנינה לשום אישות, תאמר באמה עבריה (כמו שפרכו לעיל ד:), אלא שעדיין היה יכול להקשות, למה לי קרא באשה, תלמד מיבמה מאותו קל-וחומר. ולכן פריך 'שכן זקוקה ועומדת', שאותה פירכה מועילה גם לאשה (מהרש"א).

עוד יש לומר, כוונת הגמרא כאן על יעוד האמה, שרצו ללמוד שמיעדה בביאה מיבמה, ולא לתחילת קנינה. תדע, שגם ההקש שאמרו בסמוך מאם אחרת, פשוטו של מקרא זה מדבר כשמיעדה. ולפי פירוש זה מתבאר שלפי האמת אין האמה מתייעדת בביאה. (פני יהושע. וע"ש תירוץ נוסף, שהפירכא הנ"ל אינה טובה, כי כל זה אכניס בקל וחומר, מה שאין לומר כן בפירכת 'שכן זקוקה ועומדת').

לשון חכמים

'רבי אומר אומר אני...'

ביטוי זה, 'רבי אומר אומר אני', מופיע רבות, למעלה מ-30 מקומות בש"ס בבלי ובתוספתא, ולא מצאנוהו כמעט אצל חכמים אחרים (לפי בדיקה במחשב, נמצא כן פעם אחת בדברי רבי שמעון, רבי אליעזר בן יעקב ורבי יוסי הגלילי — בתוספתא פסחים ת, וכן אצל רבי יוסי — בתוספתא מגילה א). והסבר הדבר, אולי, לפי שרבי אסף וקיבץ וסידר שמועות מכל אשר לפניו, ואף נמצאו כמה סתמי משניות שהוא בעצמו ערך שלא כפי שיטתו הפרטית. ועל כן, כשבא לומר דבר מדעתו שלו, הדגיש ואמר 'אומר אני', למען ידעו שהלכה זו לא קבלה מאחרים. (ע"ע בבית האוצר כלל לג; יסוד המשנה ועריכתה פרק א הערה נד).

דף י

'ביאה נשואין עושה או אירוסין עושה...' — משמע שפשוט בגמרא שביאה עושה נישואין גם ללא חופה, והספק אינו אלא אם ביאת הקנין בכחה לעשותה לנשואה. ומכאן, שביאה שלאחר קדושין ללא חופה — עושה נישואין, אך דוקא בבא עליה לשם נישואין ולא לשם זנות. (ר"ן וריטב"א. וע' תור"י הוקן).

'נפקא מינה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה...' — יש לדקדק, וכי לא ידענו מה בין ארוסה לנשואה, ומדוע הוצרכו לפרש 'נפקא מינה ליורשה...'? אלא באו לומר, דוקא לענין אותם הדברים המנויים יש נפקא מינה בספק, אך לא לשאר דברים, כי לענין עונש הבא עליה, דינה בחנק גם אם ביאה אירוסין עושה, שהרי היא בעולה, ואפילו בהעראה בלבד [וכמו שאמרו לעיל לענין בעולה שלא כדרכה]. (מהר"ט; פורת יוסף. וע"ע תורי"ד; שערי שמועות).

וכן לענין התר לבעל, יש מי שכתב שמכך שלא אמרו נפקא-מינה אם היא מותרת לבעלה ללא

דף ט

טו. אשה שביקשה מאדם חפץ מסוים, ואמר לה 'אם אתן לך תתקדשי לי?' ואמרה 'תן' — האם היא מקודשת? מבואר בגמרא שאשה שביקשה מאדם חפץ או מין מאכל, ואמר לה 'אם אתן לך תתקדשי לי?' ואמרה 'הב הב' וכדומה — אינה מקודשת. אבל אם לא כפלה הלשון, רבינא אמר: מקודשת, שיש במשמע שמסכמת לדבריו. ואילו רב סמא בר רקתא נשבע בתגא דמלכא (רש"י. וער"ח) שאינה מקודשת. וכן הסיקו להלכה.

התוס' פירשו, הואיל ומתחילה היתה שואלת שלא בתורת קדושין, לכך כשאומרת הב הב — על דעה ראשונה אומרת. ואילו הרשב"א כתב שאפילו לא שאלה מתחילה אינה מקודשת.

עוד כתב הרשב"א: גם אם בשעה שנתן לה אמר 'הרי את מקודשת לי' — אינה מקודשת, כי מכך שלא אמרה 'הן' כששאל אותה, משמע שלא קיבלתו בתורת קדושין. ואין כן דעת הרי"ד ועוד.

טז. א. קידושי שטר — כיצד?

ב. האם כשר לכתוב שטר קדושין על חרס?

ג. האם שטר קידושין צריך להכתב לשמה? והאם צריך ליכתב מדעתה?

א. בשטר כיצד? כתב לאב על הנייר, אף על פי שאין בו שוה פרוטה, בתך (קטנה או נערה) מקודשת לי / מאורסת לי / לי לאשה, ונתן לו או לשלוחו — הרי זו מקודשת. ובבוגרת — כתב לה הרי את מקודשת לי וכו' ונתן לה או לשלוחה — מקודשת. [ואינו דומה לשטר מכר בעלמא שהמוכר כותב ומוסר ללוקה, כי כאן אמרה תורה כי יקח — הקונה הוא עושה הקנין].

א. כאשר נותן לה מדעת אביה, בין אם כתב 'בתך מקודשת...'. בין 'הרי את...'. — מקודשת, בין אם האב שלחה בפירוש לקבל קדושין בין שנתן לה רשות לקבל קידושה. אבל כשנותן לאב עבור בתו הקטנה וכתב 'הרי את...'. — לא אמר כלום. ואפשר שבבוגרת לעולם צריך לכתוב 'הרי את...'. גם כשנותן לאב, ואם כתב 'בתך' אינה מקודשת, כשם שבגט לא שמענו שידבר עם אחרים. (עפ"י רמב"ן).

ב. נחלקו ראשונים האם בשטר קדושין צריך לכתוב [מדין תורה] שמו ושמה כמו בגט. או שמא רק בגט צריך מתקנת רבן גמליאל, אך לא בקדושין.

ג. הפוסקים לא הזכירו אמירה בקידושי שטר. ואולם בבית שמואל (בהל' גטין קלו, א) נראה שנקט שללא אמירה אינה מקודשת, כי אין ניכר אם דעתה לקדושין.

ב. מבואר בבביתא ששטר קדושין נכתב על החרס.

התוס' הקשו על כך ממקום אחר, ותירץ רבנו תם ועוד, שלדברי רבי מאיר 'עדי חתימה כרתי' — צריך השטר חתימות עדים, הלכך אינו כשר על חרס או על נייר מחוק שיכולים להודיין, מה שאין כן לרבי אלעזר האומר 'עדי מסירה כרתי' (והלכה כמותו בגטין ובקדושין) — כשר. והרי"ד כתב שאפילו לרבי מאיר כשר, ובאופן שעדי חתימה מעידים שהשטר לא זויף.

ג. רבי שמעון בן לקיש פשט את ספקו, ששטר אירוסין שכתבו שלא לשמה — פסול, לפי שהוקש לגט. כתבו לשמה ושלא מדעתה — רבא ורבינא אמרו: מקודשת (כגט הנכתב שלא לדעת האשה, שהרי מתגרשת בעל כרחיה). רב פפא ורב שרביא אמרו: אינה מקודשת (כגט, הנכתב מדעת המקנה).

א. הרי"ף והרמב"ם (אישות ג,ד) ור"י פסקו כרב פפא ורב שרביא שאינה מקודשת. ואילו רב גטרונאי גאון ובה"ג פסקו כרבא ורבינא. ובעל המאור והרי"ד כתבו שהדבר ספק. וכן רבנו חננאל, אף כי נטה לומר שאינה מקודשת, הביא דעת החולקים וסיים ב'צריך עיון'. וכן פסק הרמב"ן ועוד, שאין הדבר יוצא מידי ספק.

ב. לדברי הרמב"ם (ג,ה) אפשר לכתוב השטר מדעת השליח ששלחה לקבל הקדושין. והרמב"ן חולק.

א. מבואר מדברי התוס' (ג. ד"ה ואשה) והר"ן (בתשובה כז) ששטר קידושין האסור בהנאה, כשר לקדש בו, כדין גט. וכן מבואר בתשובת הרשב"א (תרג). ויש פוסלים (מגיד משנה אישות ג). והובאו שתי הדעות ברמ"א (אה"ע לב,ד). (וע"ע שם כח,כא ובאבני מילואים; אחיעזר ח"א לא,ו. [ובשטרי ממון דנו האחרונים. ע' קצות החשן ה,ה; אמרי בינה — קנינים כז; חדושי הגרש"ק — גטין ה; קובץ שעורים אות ט].

ב. האומר הרי את מקודשת בשטר זה והנייר שלי — אינה מקודשת, וכדין הגט. (עפ"י ר"ן; רמ"א סו"י לב. וע"ע: אבני מילואים שם; אילת השחר; בית ישי סה,ב).

ג. קידשה בשטר פסול, שמין את הנייר, אם יש בו שוה פרוטה — הרי היא מקודשת בתורת קנין כסף. (עפ"י ר"ן ועוד ראשונים ריש מכלתין ובדף מה. ר"ן רפ"ג בשם הרשב"א — עפ"י התוספתא. וע' גם בתוס' ז סע"ב. ויש אומרים שהוא הדין כי האי גוונא בכל שאר קנינים, עשה קנין שאינו מועיל, יכול להועיל משום קנין אחר המועיל. ע"ע בהרחבה בקהלות יעקב א).

יז. פסיקת החתן והכלה או הוריהם בשעת הקידושין, ליתן זה לזה כך וכך — האם יש לה תוקף ללא קנין? והאם דברים הללו ניתנו ליכתב בשטר?

אמר רב גידל אמר רב: 'כמה אתה נותן לבנך — כך וכך. וכמה אתה נותן לבתך — כך וכך'. עמדו וקידשו — הן הן הדברים הנקנים באמירה. ואפילו בבתו בוגרת אמר רב, אעפ"י שאין כסף קדושין לאב, באותה הנאה שהם מתחתנים זה עם זה, גומרים ומקנים זל"ז (כתובות קב).

ומבואר בגמרא (שם) שהוא הדין כשהחתן והכלה עצמם פוסקים, אין צריך קנין. (וכן—שכן הוא, שבאותה הנאה שהם עצמם מתחתנים גומרים ומקנים (מרדכי). ואף כשפוסק עם הכלה לזון את בתה, גדולה או קטנה — מועילה אמירה להתחייב ואין צריך קנין או זכיה לקטן. (ע' דברי אמת דף זה ע"א).

א. בירושלמי אמרו: דוקא בנישואין הראשונים. ודוקא באב, ולא באח על ידי אחותו או באם. (מובא ברי"ף ובשאר ראשונים כאן ובכתובות).

ב. לדברי הרשב"ם (מובא בראשונים), אין חיוב אלא אם עמדו וקדשו מתוך הדברים, אבל אם בשעת הקדושין לא הזכירו מהפסיקתא — פטור. ור"י חולק (מובא בריטב"א ועוד).

ג. צריך שהדברים שפסקו יהיו מצויים ברשותם באותה שעה, שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. (רמב"ם. וע' שו"ת מהרי"ק כ; קפא).

ד. אין מועילה פסיקת האב אלא במה שתלוי בו, אבל במה שתלוי בבן, כגון שפסק שהבן

ילך עמה לדור במקום פלוני — אין פיסוק שלו מעלה ומוריד, שאין אדם מתחייב על אדם אחר. (רבנו מאיר, מובא במרדכי).

אין כותבים שטרי אירוסין אלא מדעת שניהם. ופירשו בשטרי פסיקתא. (וע"ע בכתובות קב).

יח. נבעלה שלא כדרכה, האם דינה כבתולה או כבעולה לענין עונש נערה המאורסה שזינתה ולענין קנס באונס ומפתה?

אשה שנבעלה שלא כדרכה — לענין נערה המאורסה שזינתה, לדברי רבי דינה כבעולה, בחנק (ומת האיש אשר שכב עמה לבדו). ולחכמים דין בתולה לה, בסקילה. ומודה רבי לענין קנס שדינה כבתולה (רבי זירא).

אמר אבבי, לדברי הכל הבעל (בביאת קנין דוקא. שיטמ"ק כתובות רפ"ג; שעה"מ וחזו"א — עפ"י הריטב"א, ועוד) עושה אותה בעולה שלא כדרכה. (בעלת בעל — בעל עושה אותה בעולה של"כ ואין אחר עושה אותה בעולה של"כ).

א. מבוואר בגמרא שיש קנס באונס ומפתה בביאה שלא כדרכה. (וכן הוכיח הר"ד מרפ"ג דכתובות, שהאונס חייב לישאנה לאשה אף בשלא כדרכה).

ב. נראה שהעראה, למאן דאמר העראה זו נשיקה, דין העראה כדין ביאה שלא כדרכה, שאחר אינו עושה אותה בעולה בהעראה — לרבי לענין קנס ולחכמים בין לענין קנס בין לענין נערה המאורסה, אבל בעל עושה אותה בעולה בהעראה, שהרי בכתוב בעלת בעל לא נאמר ביאה שלא כדרכה אלא כל שנקראת בעילה עושה אותה בעולה. (עפ"י חזון איש).

דף י

יט. א. האם תחילת ביאה קונה או סוף ביאה?

ב. האם ביאה נישואין עושה או אירוסין?

ג. ביאת קטנה, מאיזה גיל נחשבת היא ביאה לכל דבר? ומה הדין לענין חופה?

ד. קטנה שהיא אשת איש, מה דינו של אדם זר הבא עליה?

ה. אלו זכויות זכאי האב בבתו קטנה ונערה?

א. נסתפקו בגמרא האם תחילת ביאה קונה או סופה. ואמר אממר בשם רבא: כל הבעל דעתו על גמר ביאה. ונפקא מינה כגון שהערה בה ופשטה ידה וקבלה קדושין מאחר. או גם: כהן גדול המקדש בביאה — עובר על איסור בעולה, שהרי בגמר ביאה כבר איננה בתולה.

א. לדברי הרשב"א מבעלי התוס', אם הערה ופרש קודם גמר ביאה — קונה בהעראה. ורק

כשגמר ביאתו אינו קונה אלא בגמר ביאה. וכן אם פירש שרוצה לקנות בהעראה — קונה

(ריב"ם, רי"ד, בה"ג. וכן כתב המגיד-משנה (אישות ג,ד) בדעת הרמב"ם. וכן פסק בשלחן ערוך (ג).

לפירוש רבנו תם 'גמר ביאה' שאמרו כאן היינו גמר העראה כלומר הכנסת עטרה. (ולדבריו

נראה שאפילו אם יפרש לקנות קודם לכן לא קנה, שאין זו 'ביאה', וכמאן דאמר העראה זו הכנסת עטרה.

וכן אין חילוק אם גמר ביאתו אם לאו). עוד בבאור שיטת רבנו תם, ע' משנה למלך איסורי ביאה יז, טו;

נוב"י תנינא אה"ע כג).